מנורת המאור — מעשיות בצדיקים קדושים

בוא וראה כמה צדיקים וכמה חסידים מסרו את עצמן למיתה, ואת גופן לכמה ייסורין, ולא חטאו, ואע"פ שהיו אנוסין. כדגרסי' במ' גיטין בפ' הניזקין אמ' רב יהודה אמ' שמואל, ואמרי לה במתניתא, מעשה בת' ילדים וילדות שנשבו לקלון לבין הגויים, והיו בספינה בים, והרגישו בעצמן למה הם מתבקשין. אמרו, אם אנו טובעין בים אנו באים לחיי העולם הבא. דרש להם גדול שבהם, אמ' ה' מבשן אשיב אשיב ממצולות ים, מבשן אשיב, מבין שיני אריות אשיב, ממצולות ים אשיב, אלו שטובעין בים. כיון ששמעו [ילדות] כך, קפצו כולן ונפלו לים. נשאו ילדים קל וחומר בעצמן, ומה הללו שדרכן לכך כך, אנו שאין דרכנו לכך על אחת כמה וכמה. קפצו כולם ונפלו לתוך הים. ועליהם הכתו' אומר, כי עליך הורגנו כל היום נחשבנו כצאן טבחה. רב יהודה אמ', זו חנה ושבעה בניה.

מעשה שהביאו לחנה ולשבעה בניה קמיה דאנטיוכוס מקדון. איתיה לקמיה לחד. אמ' לו, פלח לע"ז. אמר ליה, כתי' בתורה (שמות כ, ג), לא יהיה לך אלהים אחרים על פני. אפקוה וקטלוה. איתיה לאידך. אמרו ליה, פלח לע"ז. אמ' להו, כתי' בתורה (שמות כב, יט), זובח לאלהים יחרם בלתי לה' לבדו. אפקוה וקטלוה. אתיוה לאידך. אמרו ליה, פלח לע"ז. אמ' להו, כתי' בתורה (דברים ו, ד), שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד. אפקוה וקטלוה. אתיוה לאידך. אמרו ליה, פלח לע"ז. אמ' להו, כתי' בתורה (דברים ד, לט), וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד. אפקוה וקטלוה. אתיוה לאידך. אמרו ליה, פלח לע"ז. אמ' להו, כתי' בתורה (דברים כו, יח), וה' האמירך היום להיות לו לעם סגולה כאשר נשבע לך, כבר נשבענו להב"ה שאין אנו מעבירין אותו באל אחר, ואף הוא נשבע לנו שאין מעביר אותנו באומה אחרת. אמ' ליה קיסר, אשדי לך גושפנקאי, פי' חותמי, גחין ושקליה, כי היכי דלומרו קביל עליה הורמנא דמלכא. אמ' ליה, חבל עליך, קיסר, ומה על כבוד עצמך כך, על כבודו של הב"ה על אחת כמה וכמה. אפקוה וקטלוהו. אמרו להו אימיה, הבו ניהלי ואנשקיה. אתיוה לה. אמרה ליה, לכו ואמרו לאבוכון אברהם, אתה ערכת מזבח אחד, ואני ערכתי שבעה מזבחות. אף היא עלתה לגג ונפלה ומתה. יצאה בת קול ואמרה, אם הבנים שמחה. ר' יהושע בן לוי אמר, כי עליך הורגנו כל היום וגו'.

וגרסינן בפ' קמא דמ' קדושין רמי ליה רב טובי בר קיסנא לרבא, תנן כל העושה מצוה אחת מטיבין לו, עשה אין, לא עשה לא, ורמינהי ישב ולא עבר עבירה נותנין לו שכר כעושה מצוה. אמ' ליה, התם נמי כגון שבא דבר עבירה לידו וניצל ממנה. כי הא דרב חנינא בר פפי, תבעיתיה ההיא מטרוניתא, ערק וטש בי בנה, פי' בית המרחץ, דכי הוו עיילי בהו בתרי אפי' ביממא הוו מיתוקי. פי' שהיו השדים מצויין שם והיו מזיקין לבני אדם אפי' ביום ואפי' שנים כאחד. למחר אמרו ליה רבנן, מאן נטרך. אמ' להו, שני כושאי קיסר נטרוני כל הלילה. פי' שרי קיסר. אמרו ליה, שמא דבר עבירה באת לידך וניצלת ממנה, דתניא הבא דבר עבירה בידו וניצל ממנו נעשה לו נס. גבורי כח עושי דברו, כגון ר' צדוק וחביריו. ר' צדוק תבעיתיה ההיא מטרוניתא. אמ' לה, חלש ליבאי, איכא מידי למיכל. אמרה ליה, איכא דבר טמא. אמ' לה, מאי בהאי, דאכיל האי עביד האי. שגרא תנורא וקא מחמא. סליק ויתיב בגוייה. אמרה ליה, מאי האי. אמ' לה, דעביד האי נפול בהאי. אמרה ליה, אי ידעי לא צערתיך. רב כהנא הוה מיזבין דיקוליה. תבעיתיה ההיא מטרוניתא. אמרה ל', איזיל ואוקשיט נפשאי. אזלה והוא נפיל מאיגרא לארעא. אתא אליהו זכור לטוב וקבליה. אמ' ליה, אטרחתין ארבעה מאה פרסי.

וגרסי' באבות דר' נתן כשנשבה ר' צדוק לרומי, נטלתו מטרוניתא אחת ושיגרה לה שפחה אחת יפה. כיון שראה אותה, נתן עיניו בכותל, והיה יושב ושונה כל הלילה. לשחרית הלכה אצל גבירתה ואמרה לה, שוה לי המות ממה שנתתני לאיש הזה. שלחה וקראה אותו ואמרה לו, מפני מה לא עשית עם האשה הזאת כדרך שיעשו בני אדם. אמ' לה, ממשפחה ומכהונה גדולה אני, אמרתי שמא אבוא עליה והרביתי ממזרים בישראל. כיון ששמעה את דבריו פטרתו בכבוד גדול. ואל תתמה על ר' צדוק, שהרי ר' עקיבא גדול ממנו. שהלך לרומי, אכלו קורציו לפני הגמון, ושיגר לו שתי נשים יפות, רחצום וסכום וקשטום ככלות לחתנים, והיו מתנפלות עליו כל הלילה. זאת אומרת חזור אצלי, וזאת אומרת חזור אצלי. והוא יושב ומרוקק. לשחרית הלכו לפני ההגמון ואמרו לו, שוה לנו המות ממה שנתתנו לאיש הזה. שלח וקרא לו ואמ' לו, מפני מה לא עשית עם הנשים הללו כדרך שבני אדם עושים. לא יפות הן, לא מבני אדם כמותך הם, ולא שברא אותך ברא אתהן. אמ' לו, מה אעשה וריחן רע עלי מבשר נבלות ומבשר חזירים. ואל תתמה על ר' עקיבא, שהרי ר' אליעזר הגדול גדול ממנו. שגידל את בת אחותו שלש עשרה שנה במטה אחת עד שבאו לה סימנין. אמ' לה, שאי והנשאי לאיש. אמרה לו, והלא אמתך לרחוץ רגלי תלמידיך. אמ' לה, בתי, כבר זקנתי, שאי והנשאי לבחור שכמותך. אמרה לו, והלא כבר אמרתי לפניך והלא אמתך לרחוץ רגלי תלמידיך. כיון ששמע את דבריה, נטל ממנה רשות, וקידשה, ובא עליה.

מעשה בר' מתיא בן חרש, שהיה צדיק ישר ונאמן ועניו, ולא היה משתכל באשה כלל, וכל ימיו היה עוסק בתורה. יום אחד אמר השטן לפני הב"ה, ר' מתיא בן חרש, אע"פ שהוא ירא שמים וצדיק בכל ענייניו, תן לי רשות ואלך ואנסה אותו. אמ' לו הב"ה, לא תוכל להטעות אותו, מפני תורתו וענותנותו ומעשיו הטובים. אמ' לו, אעפ"כ תן לי רשות ואלך ואנסה אותו ואראה אם יעמוד בצדקתו. הלך השטן ונתן לו הב"ה רשות. והלך ומצאו שהיה יושב ועוסק בתורה. מה עשה השטן, נדמה לו כמין אשה יפת תואר, שלא היה כיפיה מימות נעמה אחות תובל קיל, שטעו בה בני האלהים, שנא' (בראשית ו, ב) ויראו בני האלהים את בנות האדם וגו'. בא ועמד לפניו. כיון שראה אותה, הפך עצמה לאחוריו. גם השטן הפך עצמו כנגד. ר' מתיא בן חרש קרא לתלמידו שהיה משמשו, ואמ' לו, בני הבא לי מסמרים. והצית את המסמרים באש, עד שנעשו כאש, ונתן אותם בעיניו. כיון שראה השטן כך, נבהל, ועלה למרום, ואמ', רבוניה דעלמא, כך וכך היה המעשה. אמר לו הב"ה, ולא אמרתי לך שאין אתה יכול להסיתו. קרא הב"ה לרפאל המלאך שר הרפואות. אמ' לו, לך ורפא את עיניו של ר' מתיא בן חרש. הלך לו רפאל המלאך ואמ' לו, הב"ה שלחני לרפא את עיניך. אמ' לו ר' מתיא בן חרש, איני רוצה, מה שהיה היה. חזר רפאל והחזיר התשובה לפני הב"ה. אמ' לו, לך ואמור לו, אל תירא, מהיום ואילך אני ערב לך שלא ישלוט בך יצר הרע כל ימיך. כיון ששמע הדבר הזה קבל עליו ורפא את עיניו.

ועוד גרסי' בפ' הניזקין. מעשה בארוס וארוסתו שנשבו לבין הגויים, והשיאום זה לזה. אמרה לו, בבקשה ממך אל תגע בי, שאין לי כתובה. ולא נגע בה עד יום מותו. וכשמת אמרה להם, ספדו לזה שפטפט ביצרו יותר מיוסף הצדיק, דאלו ביוסף הצדיק לא הוה אלא שעתא אחת, והאי כל יומא ויומא, ואלו

ביוסף לא בחדא מטה, והאי בחדא מטה, דאלו ביוסף לא היתה אשתו, והאי אשתו.

מעשה בנתן דצוציתא, שהיה אדם גדול בישראל ועשיר עד מאד. והיתה אשה אחת יפה עד מאד, ושמה חנה, והיתה אשת איש, והיו מעניי ישראל. ראה אותה נתן דצוציתא וחשק בה עד מאד, עד אשר נפל למשכב מאהבתו אותה. אמרו הרופאים, אם לא ישכב עמה ימות. אמרו חז"ל, ימות ואל יגלה ערוה. אמרו הרופאים, ידבר עמה. אמרו, ימות ולא ידבר בעבירה עם אשת איש. אמרו הרופאים, ידבר עמה מאחרי הגדר. אחז"ל, ימות ואל יקלו בעריות. והיה מוטל על מטתו כמת, ולא היה אוכל ולא היה שותה ולא יישן, אלא יושב ומצטער כל היום. בעלה של חנה היה עני, והיו בני אדם נושין בו ממון רב, ולא היה לו מה לפרוע להם. נתנוהו בבית האסורים, עד אשר צר לו מאד, ובחר מות מחיים. קרא לאשתו ואמ' לה, בתי חנה, הנא נא זקנתי, ידעתי כי המחיה נפש אחת מישראל כאלו קיים עולם מלא. הנך רואה צרת נפשי בבית האסורים הזה, ואין לי פדיון לפדות בו את נפשי מהממון שאני חייב. ואני שמעתי שנתן דציצותא חושק בך ושנפל למשכב מאהבתך. אם טוב בעיניך, לכי אליו ועשי רצונו, ויתן לך הממון שאני חייב, ותפדה אותי בו, ואחיה ולא אמות ברעתי בבית האסורים הזה. מיד געֲרה בו אשתו ואמרה לו, שוטה שבעולם, הייטב בעיני הב"ה הזנות, שבשבילו בא מבול לעולם. אמ' לה, אני יודע שאת אוהבת אותו, ואת מחכה ומצפה יום מותי כדי שתנשאי לו, ואת עושה עצמך כשרה וצנועה. והתחיל להתקוטט עמה. מיד הרימה קולה בבכיה ואמרה, הראיתם אדם משוגע כזה שיאמר לאשתו לכי זני והושיעני מצרתי. הלכה לביתה בכעס גדול, בוכה ומשתוממת, וישבה לה כמו שמונה ימים, ולא הלכה לבעלה לבית האסורים ולא ראתה אותו. לאחר כן הגיע למות בבית האסורים ברעב ובצמא. ויוגד לחנה, הנה בעליך ימות בבית האסורים. הלכה לראותו, וראתה שלא נשארה בו נשמה. אמ' לה, השם יבקש את נשמתי ממך, כי יש בידך להוציאני מן הצרה הזאת, אבל אינך רוצה, לפי שמאסתני מפני עניותי, ואת מחכה יום מותי ותנשאי לנתן. מיד נכמרו רחמיה על בעלה, ובכתה בכי גדול ואמרה לו, אלך אל נתן וארֵאה אם יתן לי הממון שאתה חייב כדבריך. אמ' לה, לכי. יצאה מעמו ונשאה עיניה לשמים ואמרה, רבונו של עולם, גלוי וידוע לפניך שמתוך צרתי וצרת בעלי אני הולכת לנתן, יהי רצון מלפניך שתציל אותי ממנו ולא אחטא עמו ואהיה חוטאת ומחטיאה. הלכה לבית נתן. כשהגיעה לחצירו, ראתה אותה שפחת נתן. הלכה ואמרה לו, אדוני, הנה חנה בחצר. אמ' לה, אם כדבריך, הרי את חופשית. נכנסה לבית. הלכו עבדיו ושפחותיו ואמרו לו, אדוננו, הנה חנה בבית. אמ' להם, אם כדבריכם הרי אתם כלכם חופשים. נכנסה אצלו. אמ' לה, הראית צרת נפשי מאהבתך וכל החולאים שהקיפוני מרוב תשוקתך, השלום בואך, מה בקשתך. אמרה לו, בעלי עצור בבית האסורין בשביל ממון שהוא חייב, אם טוב בעיניך, תנה לי הממון ואפדנו בו. אמ' לה, חנה, כל אשר לי בידך. לקח הממון ששאלה ונתן בידה. אמרה לו, הנני בידך, עשי כטוב בעיניך, אך שמע נא דברי אמתך. אמר לה, דברי. אמרה לו, דע שהב"ה אל קנוא ונוקם, פוקד על איש עוונותיו ומעלליו ישיב לו, ולא ינצל אדם מיום דינו הגדול. ועתה, אדוני, אתה עשית חסד עם אמתך ונתת לי ממון זה לפדות בו את בעלי, ואם עתה תכבוש את יצרך, ותכניע את תאותך, ותפסיד הנאה שעה אחת בעולם הזה, תזכה לשכר גדול לחיי העולם הבא ולמנוחה שאין לה קץ ותכלית, ואם תעשה עמי עבירה, הב"ה עתיד להפרע ממך וממני, ותהיה את חוטא ומחטיא אותי, ותאסרני על בעלי. ומה תועלת לך לשכב עמי, העלה על דעתך שכבר עשית רצונך עמי ומלאת את תאותך, כי מיד אחר שתעשה תתנחם ולא יועיל לך כלום. ואם לא תעשה עתה העבירה הזאת, הב"ה ישלם לך כצדקתך, ויתן לך שכר גדול בשביל הממון הזה שנתת לי לפדות בו אותו עני מצרת נפשו. מיד כששמע נתן את דבריה, נפל על פניו ארצה, ונכנס בלבו הדבר. ונשא עיניו למקום, ואמר, רבונו של עולם, חזקני נא ואמצני נא היום לכבוש את יצרי ולהכניע את תאותי ולא אבוא לידי חטא ולא לידי עבירה עם האשה הזאת. מיד נתן הב"ה בו כח וכבש את יצרו. ואמ' לה, לכי לשלום, ופדי את בעלך בממון הזה, ואני נותנו לך לשם צדקה לפדיון שבוים, ויודע הנסתרות יודע שלא הנחתי ליגע בך אל לכבוד שמו. מיד הלכה, ונתנה הממון לבעלי החובות של אישה, והוציאוהו מבית האסורים, וספרה לבעלה כל המעשה. לאחר שיצא מבית האסורים, היה חושד אותה שזינתה עם נתן, והיה מקלל ומחרף אותה, ולא היה מאמין לה שלא זינתה עמו. כשיצאה חנה מבית נתן, מיד קם מן המטה ואכל ושתה, ושמח בלבו שלא עבר עמה, ונתן שבח והודאה להב"ה שהצילו מן החטא, ושכח כל עמלו ונתרפא מכל מכאוביו. יום אחד היה ר' עקיבא שונה עם תלמידיו בעלייתו. נשקף בעד האשנב, וראה והנה נתן דצוציתא עובר בשוק, והוא רוכב על סוסו, ופניו מאירים כשמים ועל ראשו כתבנית עטרה מזהרת ככוכבים. אמ' לתלמידיו, אתם רואים מה שאני רואה. אמרו, אנו רואים את נתן דצוציתא רועה הזונות. אמ' להם, אינכם רואים בו דבר אחר. אמרו לו, לאו. שלח ר' עקיבא וקרא את נתן, ואמ' לו, בני, ראיתי את פניך מאירים ועטרה על ראשך מאירה ככוכבים, ספר נא לי אם עשית שום זכות שזכית בו לכך, או אם באת לידך עבירה וניצלת ממנה. סיפר לו כל המאורע. אמ' לו, אם כן, עם חלקך יהא חלקי. מיד ידע ר' עקיבא כי בחנם היה מקלל אותו האיש את אשתו. שלח בשבילו והודיעו. אז ידע שלא חטאה אשתו עם נתן דצוציתא, ולא יסף לקללה עוד, ולא לחרפה.

וצריך בעל תשובה אחר שיעשה תשובה שישיב גם הוא לאחרים לעבודת הבורא ית' שמו, שנא' (צפניה ב, א) התקוששו וקושו הגוי לא נכסף. פי' התקשטו אתם וקשטו לאחרים, ומהו הגוי לא נכסף, הגוי החוטא שאינו מתאוה ולא נכסף לעבודת השם יתברך. ולזה הגוי שלא נכסף בא ירמיהו הנביא ע"ה להוכיחו ולבייישו, כדי להחזירו למוטב וכדי להקיצו משנת חטאו ולעוררו מתרדמת פשעו, אולי ישמעו וישובו ממעשיהם הרעים ויקרעו גזר דינם הנחתם עליהם למות ולדינה של גיהנם. כי בתשובה שלימה קורעין לאדם גזר דינו, כדגרסי' במ' ראש השנה אמ' ר' יהודה, גדול תשובה שבה קורעים לאדם גזר דינו, שנא' (ישעיהו ו, י) השמן לב העם הזה ואזניו הכבד ועיניו השע פן יראה בעיניו ובאזניו ישמע ולבבו יבין ושב ורפא לו. והב"ה חנון ורחום מרחם על בריותיו, ומאריך אפו על הרשעים, ומוכיח אותם על ידי נביאיו, ומייסרם במוסר קל תחלה, כאשר ייסר איש את בנו, אולי ישמעו וישובו, קודם שישפוך עליהם חרון אפו וידין אותם במעשיהם הרעים. לפיכך פרנס הגון, אם אדם חשוב הוא וכדאי לשמוע דבריו, חייב להוכיח את החוטאים ולמחות בידם עד שיעשו תשובה. ואם לא הוכיחם ולא מיחה בידם, הם אובדים ברשעתם והוא נענש עליהם, שנא' (יחזקאל לג, ח) באומרי לרשע [רשע] מות תמות ולא דברת להזהיר רשע מדרכו (הרשעה לחיותו) הוא רשע בעונו ימות ודמו מידך אבקש, אבל אם הזהרתו ולא שב מחטאו הוא (רשע) בעונו ימות ואתה (את) נפשך הצלת. וגרסי' במ' שבת כל שאיפשר למחות באנשי עירו ואינו מוחה נתפש על אנשי עירו, באנשי ביתו ואינו מוחה נתפש על אנשי ביתו, בכל העולם ואינו מוחה נתפש על כל העולם כולו. ועוד שנינו במ' שבת פרתו של ר' אלעזר בן עזריה שהיתה יוצאת ברצועה שבין קרניה שלא ברצון חכמים, ומפ' במג', תאנה לא שלו היתה אלא של שכיונתו, ומתוך שלא מיחה בה נקראת על שמו. אמ' רב פפא, והני דבי ריש גלותא מתפשי אכולי עלמא.